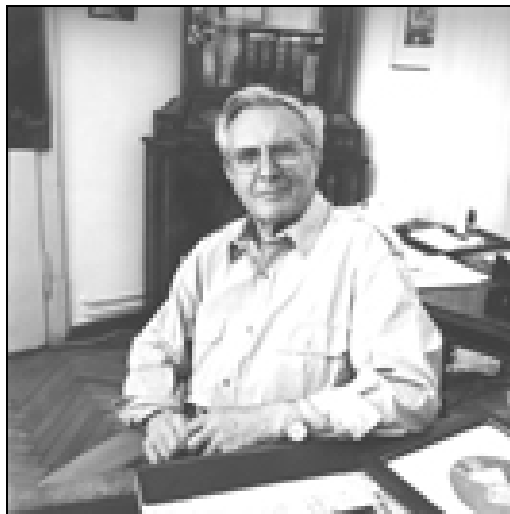

In memoriam

Prof. dr. Sergej Vrišer (1920–2004)

(Foto: Tomaž Lauko, 2000)

V ušesih mi še vedno odzvanjajo Sergejeve besede: "V našem gozdu sekajo', imajo navado reči ljudje, kadar smrt poseže v vrste svojcev, prijateljev in znancev. Zavest, da neizprosni konec z leti prihaja vse bliže, nas na starost tesneje združuje, še posebej tiste, ki smo skupaj preživljali otroštvo in mladostna leta." Besede slovesa so bile pred sedmimi leti namenjene mojemu očetu, Sergejevemu sošolcu s predvojne mariborske realke. Letos pomladi je znova padlo drevo in bridko je zajčalo v vse redkejšem gozdu.

Maturanti generacije, ki jo je Ivo Brnčić pomenljivo označil za "generacijo pred zaprtimi vrati", so se poslavljali s prikupnim, skromno razmnoženim zvezkom MATURA MCMXXXIX. Danes že močno zbledeli listi z modrimi podobami so bili Sergejevo delo, verze je skoval moj oče Milovan. Zadnji po abecedi med sošolci VIII. c je prišel na vrsto Sergej Vrišer:

"Nazadnje pride pa umetnost čista,
predstavljam zdaj Vam karikaturista, ki je
naslikal slike te.

(Če slabe so, to nič ne dé.)

Ime – postranska stvar.

Čemu bi se za rimo kisal,

saj fant se je gotovo kje podpisal.

Le to, zdaj pustil bo malarijo,

v vojno gre akademijo."

In res preberemo pod dobro zadeto lastno kari-

katuro bodočega kadeta v uniformi tudi podpis: "VRIŠER PINXIT!" Seveda je vojna nadobudni generaciji dodobra prekrizala račune. Mladi kadet je bil kaj kmalu prisiljen zamenjati uniformo, ki mu bo s svojim paradnim bliščem ostala vselej pri srcu, za cunje vojnega ujetnika. Šele mnogo kasneje se je Sergej usodno povezal z umetnostjo, pa ne na akademiji upodablajočih umetnosti, kot je sprva nameraval, temveč na oddelku za umetnostno zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete. Nič manj usodno ni ostal povezan s svojim Mariborom.

"Moja življenjska pot se je začela v Ljubljani," piše Vrišer v svoji avtobiografiji "in nanjo me vežejo mnogi spomini: sorodstveni, študentski, prijateljski. A kar nekaj vabljivih ponudb za preselitev v to mesto sem svojčas zavračal. Preveč je bilo vezi, ki me priklepajo na Maribor. Ne le zgodnja mladost, tudi leto 1945, družina, pa vsa dolga leta sožitja z mariborskim gradom, muzejem, s spomeniki." Zagovor zvestobe temu "čednemu" in "grdemu" mestu, ki ga lahko preberemo na koncu memoarskih zapisov, zbranih pod naslovom "Maribor v barvah mojega časa" (Založba Litera, Maribor 2002), je pravzaprav rdeča nit, ki povezuje barvito tkanje upodobljenega mesta ob dravskem nabrežju ter nam razkriva vsaj še dva od mnogih Sergejevih talentov – briljantno pero, ki zna sugestivno popisovati dogodke in v risani spremljavi nezmot-

ljivo, pa vendar prizanesljivo karikirati značajske poteze svojih sopotnikov od brezimnih posebnežev do kolegov in profesorjev. V opisih mesta in njegovih spomenikov je Vrišer izpovedal svojo intimno navezanost na žive sledove časa. Brez sramu je razkril najširši razpon svojih občutij od nekritičnega, izrazito lokalno patriotičnega in pozneje nostalgičnega odnosa tja do borbene zagnanosti, ko je bilo treba reševati spomenike ne le zato, ker jih je načel zob časa, temveč tudi zato, ker so jih ogrožale brezbriznost, nevednost in najpogosteje vsemogočna politična aroganca. Opisi upodobitev značilne mariborske vedute, tiste, ki so se vtisnile že v Sergejev otroški spomin – najmočnejše ena od votivnih slik iz leta 1680, ko je mesto pestila kuga – in kasnejši prvi fotografski posnetek Glavnega trga, ki ga je v "otrplem mrtvilu poletnega popoldneva" zabeležil inženir Topolanski daljnega leta 1848, če iz množice odberem le dva, sodijo, vsaj zame, med najsugestivnejša pričevanja o ljubi in značilni podobi mesta, ki je bilo tudi mesto moje mladosti.

Če se povrnem k hudomušnim karikaturam, ki so objavljene v omenjeni knjigi spominov, bi želela opozoriti le na prijazno upodobitev dr. Steleta, pod katero je zapisano: "Ata' slovenskih umetnostnih zgodovinarjev". Rada bi se namreč polastila vzdevka "ata" (čeprav mi je prof. Vrišer dovolil, da sem mu rekla preprosto Sergej). Poimenovanje je bilo sicer rezervirano posebej za prof. Steleta, Vrišerjevega mentorja, vzornika, usmerjevalca, ki se je kasneje prav tako izoblikoval v očetovsko figuro številnim generacijam muzealcev, konservatorjev in likovnih kritikov. Tako kot je "ata" Stele kot banovinski konservator s popotno palico v terenski "monduri" prehodil slovensko ozemlje od spomenika do spomenika, se je mladi Vrišer spoprijel z vsemi težavami t. i. terenskega raziskovalnega dela. Po sledi baročnih spomenikov je Steletov učenec prekolesaril Slovenijo po dolgem in počez. Kar nekaj pomembnih knjižnih mejnikov je postavil ob sistematično zaznamovani baročni poti. Temeljno razpravo Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem (Založba Obzorja, Maribor 1963) je razširil v oris celotnega slovenskega baročnega kiparstva (Ars Sloveniae, Mladinska knjiga, Ljubljana 1967) in temu dodal še monografiji Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji (Slovenska matica, Ljubljana 1976) ter Baročno kiparstvo na Primorskem (Slovenska matica, Ljubljana 1983) in končno posvetil eno od monografskih študij tudi avtorju kipa Sv. Zaharije Jožefu Straubu, ki je sloves slovenskega baroka v okviru velike jugoslovanske razstave leta 1971 ponesel celo do Pariza.

Barok je bil le ena od Vrišerjevih neštetihi lju-bezni. Težko bi uganila in nanizala pravo zaporedje specialnih področij, ki jim je namenjal svojo pozornost, čas, znanje in veselje. Moda, oblačilna kultura in še posebej zgodovina uniform je doživela

več tehtnih razprav v odmevnih publikacijah (Znanstveni inštitut Filozofske fakultete in Partizanska knjiga, Ljubljana 1987, 1991 in 2000). Ob tem, ko je dolga leta zgledno vodil mariborski Pokrajinski muzej, je pomagal na noge tudi Umetnostni galeriji in se posvečal likovni kritiki sočasne likovne scene. Preroško je napovedal Tihčevo umetniško rast, prisluhnil Vidičevemu idiličnemu kmečkemu svetu, ocenjeval Kavčičevo impulzivno barvitost... O vseh naštetih in še premnogih neimenovanih je ostala zapisana in izgovorjena skoraj nepregledna vrsta kritičnih, pa vendar vselej tople uglasenih misli. Vrišer, Vidic in moja malenkost smo bili trojka, ki je z Vidičevo retrospektivno razstavo prepotovala lep del Slovenije in priljubljenega slikarja predstavila tudi v italijanskem Vidmu, avstrijskem Gradcu in Brucku na Muri ter končno zaključila turnejo daleč na severu, v pobratenem Marburgu na Lahni. Sergej je povsod nastopal s sijajnimi govori, seveda tudi v brezhibni nemščini. Kako mi odzvanja njegov značilni "r". Slišim in vidim ga... Bil je poln šarma, podjetne samozavesti, ljudsko komunikativen, z zelo osebnim slogom... Vendar mi zmanjkuje besed... saj ne znam povedati... napisati... ne gre, čeprav je misel povsem jasna... Znova prelistam kup katalogov in knjig, ki sem jih pobrala s polic. Tudi oprema je njegova, ne le skice, ki oživljajo sijajna besedila. V roke jemljem že pozabljene lističe z družabnih srečanj po otvoritvah. Očara me Sergejev z eno potezo narisani lik papagaja, ki se podaljša v podpis – konkurent Miheličevemu kurentu na istem lističu. Zadnje voščilo z večšo risbo paradnih uniform – za Srečno 2004!

Pred očmi imam Sergejev zadnji televizijski nastop iz letošnje pomladi. V oddaji Podoba podobe so ga posneli ob mladostnem Tihčevem avtoportretu. Nastop je bil kot vselej briljanten, živahen, iskričast. Nema, večje zmodelirana glava mladega pokojnega kiparja ter prodorna in živahno izražena misel sivolasega govornika sta se povezali v ne navadnem občutju presežanja končnosti.

Zadnja misel slikovitih spominov v knjigi "Maribor v barvah mojega časa" znova naglašja Sergejevo navezanost na mesto: "In če ne sicer," pravi, "bi se mi vsako leto stožilo po Mariboru, ko jesensko sonce obarva mestni park in s Kalvarije prinaša pesem klopota."

Kdo ve, ali sežejo zvoki in barve tudi onkraj... tja prek šumeče Drave do pobreških gomil?

V tej številki Kronike, ki ji je ostal zvest nekaj desetletij, posthumno objavljeno Sergejevo besedilo me opogumlja. Tudi njegova Dornava nas še čaka, to smo mu dolžni, pomislim! Da ne bo slavilni zbornik, ki nam ga je društvo slovenskih umetnostnih zgodovinarjev poklonilo ob njegovi osemdesetletnici, ostal le prazna beseda!

Breda Ilich Klančnik